

**Зовнішньополітичний спектр, №5
(жовтень-грудень 2008)**

**Авторський колектив:
Євгеній Раздорожний, Катерина Шинкарук**

ЗМІСТ

- 1. Зовнішня політика Росії після кавказької кризи.....3**

- 2. Зовнішня політика Барака Обами: компроміс між прагматизмом та месіанством.....10**

1. Зовнішня політика Росії після кавказької кризи

Сучасні міжнародні тенденції, серед яких економічний підйом і зростання впливу таких нових глобальних "центрів сили", як країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай), а також поглиблення протиріч між США та ЄС дозволяють вченим-міжнародникам визначати нинішній етап розвитку системи міжнародних відносин як формування нової міжнародної архітектури, де глобальне лідерство США видається вже не таким беззаперечним, а новий світопорядок характеризуватиметься у першу чергу багатополлярністю, поліцентричністю, або ж бесполлярністю¹.

Зміни в системі міжнародних відносин вказують на багато поллярність нового світопорядку

Російська Федерація особливо підкреслює важливість своєчасної відповіді на зазначені тенденції із врахуванням своїх економічних досягнень останніх років, підтриманих стрімким ростом світових цін на енергоносії шляхом значної активізації зовнішньої політики. Крім цього, прагнення Росії до відновлення свого міжнародного впливу в якості глобального "центру сили" обґрунтовується політичним керівництвом країни як неможливістю формування повноцінної системи колективного лідерства без участі РФ, так і історичною приналежністю Росії, ЄС та США до трьох гілок європейської цивілізації і необхідністю визнання ними РФ як рівноправного партнера, на чому особливо наголошує новий президент Росії Д.Медведев.

Міністр зовнішніх справ РФ С. Лавров у своїй статті "Росія і світ у XXI столітті" також зазначає, що після 1917р. США поступово замінили Росію у загальноєвропейському балансі, однак нинішня Європа вже не потребує зовнішніх балансирів, що й зумовлює необхідність формування рівноправних відносин у трикутнику Росія – ЄС – США. Міністр підкреслює наявність на політичному рівні запиту на рівноправну взаємодію трьох споріднених, але самостійних складових європейської цивілізації, наголошуючи, що „на зміну конфронтаційній парадигмі внутрішньоєвропейських відносин періоду холодної війни приходиться парадигма співробітництва”².

Зовнішня політика сучасної Росії орієнтована на формування рівноправних відносин у трикутнику Росія – ЄС – США

Водночас, підкреслюючи неприйнятність ототожнення глобалізації із "вестернізацією" та актуальність глобальної конкуренції за ціннісні орієнтири та моделі розвитку, Росія інвестує чимало зусиль і коштів у підвищення свого престижу на міжнародній арені, позиціонуючи себе в якості одного із "виробників", а не "споживачів" таких конкуруючих цінностей і моделей (зокрема, спираючись на концепцію "суверенної демократії").

¹ R. N. Haass The Age of Nonpolarity: What Will Follow U.S. Dominance. – Foreign Affairs, May/June 2008. / <http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity.html>

² С.В. Лавров. Россия и мир в XXI веке. – Россия в глобальной политике", № 4, Июль - Август 2008. / <http://www.globalaffairs.ru/numbers/33/9968.html>

Сюди ж слід віднести прагнення Росії стати міжнародним фінансовим центром, проведення щорічного Міжнародного економічного форуму у Санкт-Петербурзі, амбіції щодо показового проведення в Сочі Зимової олімпіади 2014р. Крім того, у червні 2007р. був створений Фонд „Русский мир” (за зразком філій німецького Інституту імені Гете, Французьких культурних центрів та ін.), метою якого проголошено популяризацію російської мови, сприяння поверненню на батьківщину росіян, що емігрували, підтримка російськомовних ЗМІ за кордоном, експертне забезпечення гуманітарного виміру зовнішньої політики Росії тощо.³

Відповідно, Росія болісно сприймає ігнорування її геополітичних інтересів і статусу з боку Заходу

З огляду на зазначене вище Росія досить болісно сприймає ігнорування її геополітичних інтересів і статусу з боку Заходу. Відповіддю на односторонні дії США в Іраку та порушення стратегічної рівноваги внаслідок виходу із Договору щодо ПРО, планів щодо подальшого розширення НАТО на Схід і розміщення систем ПРО у Польщі та Чехії, а згодом ігнорування позиції Росії щодо статусу Косова, стали кроки, спрямовані на досить жорстке відстоювання національних інтересів, зокрема, введення мораторію на виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), використання енергетичного важелю впливу на ЄС у політичних цілях, співробітництво з ядерними Іраном і Сирією, досить агресивна протидія можливому наданню Плану дій щодо членства в НАТО Україні та Грузії.

Із приходом до влади Д. Медведєва Захід пов'язував надії на певне пом'якшення зовнішньополітичного курсу РФ. Однак в одній із своїх перших промов програмного характеру під час зустрічі з представниками німецьких політичних і громадських кіл у Берліні⁴ Д.Медведєв досить чітко дав зрозуміти, що ліберальна риторика не заважає йому бути послідовним продовжувачем зовнішньополітичного курсу, започаткованого В. Путіним.

Д. Медведєв підтвердив свій намір продовжувати зовнішньополітичний курс, розпочатий В.Путіним

У берлінській промові Медведєв традиційно наголосив на провідній ролі ООН та необхідності дотримання міжнародного права, критично оцінивши спроби її заміни "ексклюзивними форматами", а також "структури, запрограмовані на відновлення блокової політики", що заважає інституційному розвитку ОБСЄ та наданню нового змісту діяльності НАТО. Цілком очевидно, що дана критика була адресована в першу чергу США.

Водночас, підкреслюючи необхідність налагодження рівноправного співробітництва між трьома гілками європейської цивілізації – Росією, ЄС і Північною Америкою – Президент РФ виступив із амбіційною пропозицією створення на засадах багатополлярності єдиного

³Фонд Русский мир. Цели и задачи. / <http://www.russkiymir.ru/ru/about/celi/>

⁴Официальный сайт Президента России. Выступление на встрече с представителями политических, парламентских и общественных кругов Германии. Берлин, 05.06.2008. / <http://www.kremlin.ru/text/appears/2008/06/2021133.shtml>

євроатлантичного безпекового простору "від Ванкуверу до Владивостоку" шляхом укладення юридично зобов'язувального Договору про європейську безпеку.

Зазначені підходи, спрямовані на позиціювання Росії як невід'ємної частини європейської цивілізації та рівноправного міжнародного партнера, були відображені також і в новій концепції зовнішньої політики РФ, затвердженої 12 липня 2008 р.⁵

Однак в результаті російсько-грузинського конфлікту та одностороннього визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії відносини РФ із США остаточно загострились, що актуалізувало риторику часів "холодної війни" між політичним керівництвом обох країн, а співробітництво між Росією та ЄС було обмежено питаннями врегулювання кризи на Південному Кавказі.

Російсько-грузинський конфлікт наніс істотного удару по міжнародній репутації Росії

Конфлікт на Кавказі наніс нищівного удару по міжнародній репутації Росії, що не дозволяє розраховувати на встановлення по-справжньому партнерських відносин із Заходом і змушує її спиратись виключно на економічні та військово-політичні важелі впливу.

Досить показовим стало й мовчання, а згодом пошук нейтральних дипломатичних формулювань, з боку лідерів переважної більшості країн СНД. Не підтримав позицію Росії і її основний союзник по Шанхайській організації співробітництва Китай.

Першими наслідками військово-політичного характеру стало суттєве згортання співробітництва РФ-НАТО, згода Польщі та Чехії на розміщення систем ПРО США, призупинення переговорів щодо вступу Росії у СОТ, ключова роль у яких належить США, широка дискусія на Заході щодо того, як "покарати Росію".

Суттєве ускладнення міжнародної ситуації внаслідок конфлікту на Кавказі вочевидь вимагає відповідного коригування зовнішньополітичного курсу Росії. Як результат такого коригування можна розглядати озвучені Д.Медведевим п'ять принципів зовнішньої політики РФ:⁶

Значне ускладнення міжнародної ситуації внаслідок конфлікту на Кавказі вимагає коригування зовнішньополітичного курсу Росії

По-перше, Росія вже не наголошує на непорушності міжнародного права та провідній ролі ООН у розв'язанні міжнародних конфліктів, а заявляє про дотримання усіх норм міжнародного права у взаєминах між *цивілізованими* державами, тим самим залишаючи за собою право ревізії окремих міжнародно-правових норм, наслідуючи приклад США.

⁵Концепция внешней политики Российской Федерации., 12.07.2008. Министерство иностранных дел РФ. <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/d48737161a0bc944c32574870048d8f7?OpenDocument>

⁶Официальный сайт Президента России. Интервью телеканалу «Евроньюс». Сочи, 02.09.2008./ http://www.kremlin.ru/appears/2008/09/02/2217_type63379_206085.shtml

Ключовий зміст нової зовнішньої політики РФ відображають п'ять принципів, проголошені Д.Медведевим

По-друге, РФ вперше проголошує на рівні першочергових пріоритетів країни відхід від однополярності у міжнародних відносинах і потребу у розбудові багатопольярного світу, по суті не визнаючи за США провідної ролі в сучасній системі міжнародних відносин.

По-третє, РФ підкреслює відмову від ізоляціоністського та конфронтаційного курсу, висловлюючи зацікавленість у розвитку повноцінних і дружніх відносин *зі всіма* державами світу (з США, країнами Європи, Азії, Африки), які будуть настільки глибокими, наскільки до цього будуть готові партнери Росії, тим самим наголошуючи на обопільності будь-якого міжнародного співробітництва.

По-четверте, в якості безумовного пріоритету російської зовнішньої політики визначається захист життя та гідності російських громадян, де б вони не знаходились, що теоретично може бути підставою для втручання у справи, чи навіть порушення кордонів, країн СНД і Балтії, де мешкає значна кількість росіян.

По-п'яте, підкреслюється наявність у Росії регіонів привілейованих інтересів, яким вона приділятиме особливу увагу, та побудова із державами, що знаходяться у цих регіонах, "особливих, доброзичливих, спеціальних" відносин, розрахованих на довгостроковий період.

Останній з наведених вище принципів фактично проголошує пострадянський простір регіоном "привілейованих інтересів" РФ, посилення позицій Заходу (зокрема, США) в якому сприйматиметься Росією різко негативно, що навіть дозволяє вести мову про чергову пропозицію щодо розподілу сфер впливу, так звану „доктрину Медведева“ (за аналогією із „доктриною Монро“ та „доктриною Брежнєва“).⁷

Це ставить країни СНД прозахідної геополітичної орієнтації перед стратегічними викликами внутрішньо- і зовнішньополітичного характеру, а також віддаляє перспективи євроатлантичної інтеграції для України та Грузії на невизначений час.

Зовнішня політика Росії орієнтована на використання сучасного "вікна можливостей" для закріплення за собою лідерського статусу

Водночас жорстка реалізація четвертого та п'ятого принципів вступає в цілком логічне протиріччя із третім принципом.

Сформульовані у більш конфронтаційній по відношенню до США формі, фактично, зазначені принципи продовжують курс Росії на набуття статусу одного з провідних учасників багатопольярного світопорядку, в якому США втратять свою гегемонію, використовуючи для цього "вікно можливостей", пов'язане із послабленням

⁷ George Friedman. The Medvedev Doctrine and American Strategy. – Stratfor., 02.09.2008. / http://www.stratfor.com/weekly/medvedev_doctrine_and_american_strategy

позицій США в ісламському світі та стратегічною слабкістю ЄС.

Росія визнає конструктивну роль Євросоюзу який бере активну участь у мирному врегулюванні кризи на Кавказі, розраховуючи на поступове відновлення співробітництва з країнами ЄС. Завдяки своїм дипломатичним зусиллям і прагматизму ЄС вдалось досягти виведення російських миротворців із зони конфлікту, замінивши їх спостерігачами ЄС та ОБСЄ. Однак принципова позиція Москви щодо незалежності Абхазії та Південної Осетії, де планується створення трьох російських військових баз, залишилась незмінною.

Втім, як зазначає відомий французький експерт Т. Гомар, Москва та Брюссель не розуміють один одного, оскільки Росія затьмарена власним престижем і поводить себе дедалі більш зверхньо по відношенню до ЄС з його культурою політичного компромісу.⁸

Загострення відносин з США підштовхує Росію до пошуку діалогу з ЄС, при зберігаючи цьому свої принципові позиції

На етапі загострення світової фінансової кризи Росія намагається відновити свої лідерські позиції активно виступаючи із пропозиціями щодо спільного її подолання та використовуючи цю можливість як привід вкотре наголосити на необхідності позбавлення гегемонії США та формування багатопольярного світу. Однак навіть якщо зазначені ініціативи будуть сприйняті позитивно, Росія поки що не може розраховувати на те, що "кавказьку сторінку" буде перегорнено, а співробітництво з ЄС повернеться на попередні позиції.

Незважаючи на це, Росія не залишає свою пропозицію щодо нового Договору про європейську систему безпеку. Під час виступу на конференції зі Світової політики в Евіані у жовтні 2008 р. Д.Медведев конкретизував свої пропозиції, окресливши можливий зміст пропонованого договору.

Росія надалі виступає з ініціативою створення нового Договору про систему безпеки на євроатлантичному просторі

На думку Президента РФ, договір має стверджувати всі ключові принципи Статуту ООН, зокрема, повагу до суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав. Договір має надати гарантії єдності в трактуванні зазначених принципів і підходів щодо попередження та мирного врегулювання конфліктів на євроатлантичному просторі та, можливо, зафіксувати і сам механізм врегулювання спорів.

Крім того, договір має надавати рівноцінні гарантії безпеки усім його учасникам, що не дозволяє забезпечувати одній країні власну безпеку за рахунок інших, створення інших військових союзів і коаліцій на спільному просторі. При цьому на сучасному етапі військово-політичні питання заслуговують на особливу увагу з огляду на небезпечний дефіцит спільних контрольних механізмів у цій сфері. У цьому контексті в договорі пропонується закріпити положення про те, що

⁸ Т. Гомар. Россия одна навсегда? – Россия в глобальной политике. № 5, Сентябрь - Октябрь 2008. / <http://www.globalaffairs.ru/numbers/34/10435.html>

жодна міжнародна організація та держава (включаючи Росію) не мають ексклюзивних прав на підтримку миру та стабільності в Європі. До того ж пропонується встановити базові параметри контролю над озброєнням та розумної доцільності у військовому будівництві, а також нові процедури взаємодії за такими напрямками, як розповсюдження ЗМЗ, наркотрафік і тероризм.⁹

Напружені відносини Росії з США не дозволяють розраховувати на створення спільної системи безпеки у близькій перспективі

Втім, після війни в Грузії реалізація цього договору видається неактуальною, принаймні у близькій перспективі. Однак зазначені пропозиції дозволяють зрозуміти основні прагнення Росії щодо майбутньої загальноєвропейської системи безпеки та свого місця в ній. Адже не плануючи вступати ані до ЄС, ані до НАТО, Росія може укріпити свій провідний вплив на євроатлантичному просторі шляхом наполягання на участі у такій системі безпеки кожної європейської держави самостійно.

Так, звертаючись із щорічним посланням до Федеральних Зборів РФ, Д. Медведєв наголосив на планах розміщення ракетного комплексу „Іскандер” у Калінінградській області з метою нейтралізації системи ПРО. Однак Росія також наголошує на своїй згоді на „нульовий варіант” і готовності продовжувати роботу над ідеєю спільного безпекового простору для США, ЄС і РФ.

Хоча Москва наполягає на переговорах щодо перегляду рішення про створення третього позиційного району ПРО у Польщі та Чехії з новообраним президентом США Б. Обамою, наразі в Америці досить стримано оцінюють ймовірності їх позитивного завершення.

ЄС підтримує діалог з Росією для запобігання її міжнародній ізоляції та подальшого напруження міжнародної ситуації

Питання щодо розміщення російських ракет у Калінінградській області обговорювалось і під час самміту Росія-ЄС 14 листопада 2008р., де представники ЄС висловили своє занепокоєння через ситуацію, що склалася. Сторони дійшли згоди провести влітку 2009 р. перший за останні десять років самміт ОБСЄ, в якому візьмуть участь Росія та США.

Сам самміт важко назвати проривом у двосторонніх відносинах, але його мета з самого початку, скоріше, полягала у підтримці діалогу, аніж його стрімкому розвитку. Продовження переговорів щодо нової базової угоди ЄС з Росією призначено на 2 грудня, однак наразі сторони мають різні погляди щодо глибини та інтенсивності співробітництва, передбаченого угодою. Адже, країни ЄС поки що досить обережно ставляться до зближення з Росією, а консенсус між ними існує лише на рівні прагматичного визнання доцільності спільного обговорення проблемних питань замість ізоляції Росії.

В цілому, російсько-грузинський конфлікт поставив керівництво Росії перед вибором між її геополітичними

⁹ Официальный сайт Президента России. Выступление на Конференции по мировой политике. Франция, Эвиан, 08.10.2008. /http://www.kremlin.ru/appears/2008/10/08/1619_type63374type63377type82634_207422.shtml

інтересами на Кавказі та прагненням закріпити свої позиції як частини європейської цивілізації і повноправного учасника Великої вісімки. Наразі Росія намагається поєднати ці стратегічні цілі шляхом відновлення співробітництва з ЄС, не втрачаючи при цьому від своїх позицій у Південній Осетії та Абхазії та протидії намірам США щодо ПРО та розширення НАТО.

При цьому зовнішня політика Росія продовжує ґрунтуватися на "минулій величі", а в її основі лежить ідея великодержавності та відновлення історичної справедливості, підтримана як політичним керівництвом і більшістю населення країни. Однак саме це, на думку багатьох дослідників, і заважає Росії дивитись у майбутнє, а не в минуле, та сформувати ефективний план розвитку держави й суспільства, побудований не на конфронтації, а на співробітництві із зовнішнім світом.

***Зовнішня політика
Росії продовжує
спиратись на ідею
великодержавності та
прагнення відновити
історичну
справедливість***

2. Зовнішня політика Барака Обами: компроміс між прагматизмом та месіанством

**Світ з ентузіазмом
сприйняв обрання
Б.Обами новим
президентом США**

Вперше після закінчення холодної війни та припинення існування біполярного світового порядку обрання 4 липня 2008 р. нового президента США було сприйнято світом з таким ентузіазмом та сподіваннями на позитивні зміни в міжнародних відносинах. Відчуття полегшення від обрання Б.Обами новим президентом не приховували як традиційні союзники Сполучених Штатів, так і їх "опоненти" на міжнародній арені. Така небайдужість пояснюється тим, що найбільш високі очікування від діяльності нового президента пов'язуються передусім зі сферою зовнішньої політики.

В ході передвиборчої кампанії Б.Обама заявляв про свої наміри кардинально змінити підходи до вирішення багатьох міжнародних проблем - розпочати виведення американських військ з Іраку, встановити прямий діалог з такими "проблемними" країнами як Іран, Сирія, Куба, відмовитись від практики превентивних війн та односторонніх дій, відновити партнерські відносини з союзниками, підключити Сполучені Штати до міжнародних зусиль у сфері боротьби з кліматичними змінами тощо. На відміну від республіканського опонента Б.Обама демонстрував комплексне розуміння загроз національній безпеці, яке не зводилося лише до необхідності протистояти міжнародному тероризму, але й шукати шляхи подолання інших нагальних проблем світового розвитку (боротьба з бідністю, кліматичні зміни, пандемічні хвороби, обмеженість енергетичних ресурсів тощо).

**Б.Обама уособлює
собой розрив з
політикою
односторонніх дій
попередньої
адміністрації**

Популярність Б.Обами у світі створює для нього сприятливі стартові умови, в яких навіть можливі на початковому етапі прорахунки та помилки будуть прощатись лише тому, що новий президент уособлює собою розрив з політикою односторонніх дій адміністрації Дж.Буша. Основними віхами цієї політики були війни в Іраку та Афганістані під приводом боротьби з міжнародним тероризмом, намагання закріпити військово-стратегічну перевагу за США у відносинах з Росією шляхом форсування розширення НАТО та розміщення в Європі елементів американської ПРО, ігнорування колективних зусиль у боротьбі із кліматичними змінами, відверто егоїстична фінансова та торговельно-економічна політика США.

Прихід до влади у Білому домі кандидата від Демократичної партії сприймається багатьма у світі як позитивний сигнал повернення США до багатосторонніх форматів координації дій та врахування позицій інших країн, передусім європейських союзників, у вирішенні міжнародних політичних та економічних проблем. Очевидно, що складне міжнародне становище Сполучених Штатів, їх переважно негативний імідж на міжнародній арені, а також кризовий стан американської економіки, об'єктивно схилятимуть нового президента виявляти більшу готовність до співробітництва з європейськими партнерами, віддавати перевагу застосуванню "м'якої сили", демонструвати схильність до діалогу, навіть у кризових ситуаціях. Крім того, Б.Обама відрізняється помітним прагматизмом у підходах до вирішення багатьох проблем, який пояснюється відсутністю надмірного ідеологічного навантаження у його поглядах, традиційного для представників Демократичної партії.

Б.Обама відрізняється прагматичністю підходів до вирішення міжнародних проблем

Розширення свободи маневру нової адміністрації у зовнішньополітичній сфері забезпечуватиме також сприятлива для Б.Обами розстановка сил в Конгресі, в обох палатах якого більшість становитимуть його однопартійці - демократи. Таким чином як з ідеологічної точки зору, так і з інституціональної, потенціал змін у Б. Обами є набагато більший, ніж той, який би мали республіканці у випадку обрання Дж.МакКейна президентом.

Разом з цим, в експертних колах усвідомлюють, що схильність Б.Обами до багатосторонньої координації політики має свої системні межі. Одночасно з конструктивними заявами про необхідність пошуку міжнародного консенсусу на основі балансу інтересів Б.Обама наполягає на обов'язковості збереження американського лідерства у світі та посилення інструментів його підтримання.

Схильність Б.Обами до багатосторонньої координації має системні межі

Так, обраний президент заявляє про наміри збільшувати й в подальшому військовий бюджет США, нарощувати особовий склад збройних сил, оснащувати їх новими сучасними видами озброєнь, зберігати розгалужену мережу американських військових баз по всьому світу задля збереження військової переваги США над будь-якою іншою країною або групою країн. Його концепція багатосторонньої взаємодії включає в себе подальшу експансію НАТО на європейському континенті, а також встановлення формальних зв'язків із взаємними зобов'язаннями між Альянсом та іншими союзними країнами, такими як Австралія та Нова Зеландія. Хоча Б.Обама не є переконаним носієм деяких традиційних постулатів ідеології Демократичної партії, які наділяють Америку "месіанською" місією повсюдного просування демократії та свободи в світі, його програма включає в себе суперечливі ініціативи щодо "прогресивного" впливу на країни, що викликають занепокоєння у Сполучених Штатів з точки зору рівня їх демократичності.

Б.Обама виступає за подальше зміцнення американської військової могутності

Отже, незважаючи на готовність Б.Обама до більш активної міжнародної взаємодії, він ніколи не вийде за межі усталеної зовнішньополітичної доктрини США, яка відхиляє встановлення будь-якої залежності американської зовнішньої політики від рішень багатосторонніх організацій в разі їх невідповідності національним інтересам. Нова американська адміністрація продовжуватиме в більшому або меншому ступені егоїстично захищати свої національні інтереси за допомогою всього арсеналу "м'якої" та "жорсткої" сили. Першим підтвердженням цьому стали заяви Б.Обама про наміри застосовувати жорсткі протекціоністські обмеження у зовнішній торгівлі з європейськими партнерами, які він пропонує в рамках пакету антикризових заходів.

Б.Обама не зможе радикально відійти від усталених концептуальних засад американської зовнішньої політики

Таким чином, в стратегічному плані Б.Обама не зможе радикально відійти від ключових концептуальних засад американської зовнішньої політики, проте він матиме значно більше простору для маневру у виборі підходів та диверсифікації арсеналу інструментів реалізації американських інтересів.

Ні відміну від республіканського кандидата Дж.МакКейна, зовнішньополітичні погляди якого були добре відомі, міжнародна політика Б.Обама важко піддається точному прогнозуванню. Адже, окрім декількох заявлених в ході передвиборчої кампанії пріоритетів та загальних підходів, його погляди на вирішення багатьох інших міжнародних проблем залишаються маловідомими. Це дає привід спостерігачам характеризувати його відправний зовнішньополітичний базис як "чистий лист". При цьому очевидно, що загальний стан, у якому Обама приймає країну від республіканської адміністрації, вимагатиме від нового президента енергійних зусиль, спрямованих на подолання передусім економічної кризи та соціальних проблем, що обумовлюватиме переважну концентрацію уваги нової адміністрації на внутрішніх проблемах Сполучених Штатів.

Протягом першого року президентства увага Б.Обама концентруватиметься переважно на внутрішній політиці

У сфері зовнішньої політики Обамаї достається надзвичайно складна спадщина. Протягом останніх восьми років Америка проводила занадто затратну зовнішню політику, позначену двома регіональними війнами, спонсоруванням процесу розширення НАТО, розгортання нових систем озброєнь, фінансовим захопленням лояльних партнерів. Зараз, в умовах економічної кризи, коли однією з головних проблем майбутньої адміністрації стане радикальне скорочення бюджетних видатків, Обама не зможе дозволити собі розпорозувати ресурси на задоволення завищених зовнішньополітичних амбіцій Вашингтона та повсюдно втручатися у всі міжнародні справи. Тому протягом найближчих років Америка увійде у період зосередження та накопичення ресурсів.

Враховуючи недостатній досвід Б.Обами у міжнародних справах та несформованість його поглядів на конкретні міжнародні проблеми, очевидно, що суттєвий вплив на визначення зовнішньополітичного курсу нової адміністрації здійснюватимуть члени його команди, прізвища яких ще не оприлюднені. Будь-які прогнози на основі аналізу поглядів членів команди Обами ускладнюються тим, що в його оточенні є багато людей, які сповідують діаметрально протилежні позиції з широкого кола питань.

Частина з них складається з прагматиків, інша – з ліберальних інтервенціоністів з колишньої адміністрації Клінтона, до якої входять М.Олбрайт, Р.Холбрук, У.Перрі та інші. Останні є носіями традиційних ідей щодо центральної ролі американської військової могутності у підтриманні міжнародної безпеки та необхідності використання всього арсеналу американського впливу, включаючи військову силу, для вирішення багатьох проблем, навіть тих, які не становлять безпосередньої загрози безпеці Сполучених Штатів. Прагматики ж покладають свої сподівання на особисті якості та інтуїцію Обами, які будуть схилити його до пошуку більш консенсусних форм взаємодії з навколишнім світом. Вони наголошують на усвідомленні Обамою глибокої взаємозалежності між країнами у сучасному світі та його глобальному баченні американських інтересів, яке відрізняється від їх вузько-егоїстичного розуміння республіканцями.

Якщо комплексне бачення Б.Обамою міжнародної ситуації та його підходи до конкретних проблем залишаються нечітким, ключові зовнішньополітичні програмні положення його передвиборчої кампанії були чітко сформульовані. У переліку першочергових зовнішньополітичних пріоритетів Вашингтона фігурують Ірак, Іран та Афганістан.

Головним засобом вирішення **іракської проблеми** Б.Обама вважає виведення основної кількості американського військового контингенту з Іраку до липня 2010 р. Після цієї дати планується залишити в країні лише військові підрозділи для проведення антитерористичних операцій. Виведенню військ має передувати пошук шляхів комплексного врегулювання ситуації в Іраку та регіоні із залученням до переговорного процесу сусідніх країн, в т.ч. Ірану. Реалізація цього наміру у визначені строки видається більш, ніж проблематичною, якщо США не бажають допустити повторного занурення Іраку у хаос та громадянську війну.

Суттєвий вплив на зовнішньополітичний курс США здійснюватимуть члени команди Б.Обами

В іранському питанні Б.Обама демонструє схильність до пошуку політичного вирішення проблеми

По відношенню до **Ірану** Б.Обама однозначно заявляв про свою схильність до пошуку політичного вирішення проблеми іранської ядерної програми шляхом прямих переговорів без попередніх умов з Тегераном. Б.Обама впевнений, що лише приваблива політична "пропозиція" здатна переконати Іран відмовитись від наміру здобуття ядерної зброї. В якості ключового компоненту такої пропозиції могло б бути повноцінне визнання іранського режиму та його інтеграція у міжнародне співтовариство в обмін на незворотну відмову від ядерної зброї. Такий підхід підтримується та впроваджується Євросоюзом протягом декількох років. Діалог з Іраном тим більш важливий, що ця країна є ключовим фактором регіональної безпеки на Близькому та Середньому Сході. В той же час вірогідність того, що Вашингтон досить швидко візьметься за вирішення іранської проблеми, є не дуже високою, оскільки у порядку денному діяльності нового американського президента фігурують інші першочергові питання внутрішньої політики. В Тегерані позитивно сприйняли обрання Б.Обами, сподіваючись на можливість започаткування прямого діалогу та виходу з міжнародної ізоляції. Подібний ентузіазм спостерігався і в інших країнах Близького та Середнього Сходу, зокрема в Сирії.

Б.Обама визначає саме Афганістан в якості головного фронту боротьби з міжнародним тероризмом

На відміну від свого попередника Б.Обама визначає саме **Афганістан** головним фронтом боротьби з міжнародним тероризмом та джерелом основної небезпеки для США. На фоні суттєвого погіршення ситуації в Афганістані Обама усвідомлює необхідність підвищення активності дій на цьому напрямі. Виведення військ з Іраку дозволить США вивільнити значну кількість людських та матеріальних ресурсів для їх переведення в Афганістан. Оскільки реалізація такої тактики потребуватиме немалої кількості часу, Б.Обама неодмінно звертатиметься за допомогою до європейських союзників, що створить підґрунтя для чергового зростання напруги у трансатлантичних відносинах. Перенесення акценту у боротьбі з тероризмом в Афганістан підсилюється також намірами нової адміністрації в односторонньому порядку завдавати ударів по Пакистану для переслідування та знищення інфраструктури та членів угруповання "Аль Каїда".

Іншим зовнішньополітичним пріоритетом у передвибірчій програмі Б.Обами визначалось продовження процесу ядерного роззброєння з кінцевою метою позбавлення світу від цього виду зброї. Для цього пропонується розпочати новий раунд переговорів з Росією щодо подальшого скорочення арсеналів стратегічної ядерної зброї. Ще одним компонентом реалізації цього пріоритету є поширення на Китай заборони щодо розгортання ракет середньої дальності, а також оголошення мораторію на розробку нових видів ядерної зброї. Пропонується також посилення режиму Договору про нерозповсюдження ядерної зброї з метою охоплення його дією таких країн як Іран та Північна Корея.

У відносинах США зі своїми європейськими союзниками після певного періоду "медяного місяця" обов'язково дадуть про себе знати старі та нові протиріччя, головне з яких полягає у відмінності поглядів на майбутню архітектуру європейської безпеки та місця в ній США. Сполучені Штати не готові відмовлятися від свого глобального лідерства та очікують від Європи підтримки в цьому, а Європа не готова беззаперечно підтримувати геополітичні амбіції Вашингтона. В Європі усвідомлюють, що ступінь готовності США до вироблення конструктивних підходів визначатиметься здатністю країн-членів ЄС виробляти спільну позицію зі спірних зі США питань. Від нового американського президента Євросоюз очікуватиме більш систематичного залучення європейських партнерів у процеси врегулювання регіональних конфліктів, зменшення войовничої риторики по відношенню до Росії, більш активного залучення США у міжнародні зусилля щодо боротьби з кліматичними змінами тощо. На відміну від Дж.Буша, який грав на протиріччях між членами ЄС задля послаблення його можливостей ефективного реагування на односторонні дії США, Обама висловлюється на користь більш об'єднаної Європи, оскільки розраховує на її дієву підтримку на пріоритетних для Вашингтона напрямках.

В Росії перемогу Б.Обами на виборах сприйняли зі стриманим оптимізмом, оскільки вважають, що він зможе закласти прагматичну основу під російсько-американські відносини. В той же час, в Москві не розраховують на радикальну зміну нинішнього вектору політики США щодо Росії. Вашингтон зберігатиме загальний курс на розширення НАТО та закріплення військово-стратегічної переваги над Росією, що розглядається в якості основної складової зусиль в напрямку збереження американського лідерства у світі. Між США та Росією продовжуватиметься конкуренція за вплив на пострадянському просторі. Крім того, США не будуть відмовлятися від спроб впливу на внутрішньополітичну ситуацію в Росії через реалізацію програм просування демократії та більш активної підтримки опозиційних рухів в Росії, як це було за часів адміністрації Клінтона.

В той же час, утримання Б.Обами, на відміну від республіканського кандидата, в ході передвиборчої кампанії від жорсткої антиросійської риторики свідчить про те, що у своєму підході до Росії Обама очевидно зменшить градус напруги, не форсуватиме реалізацію тих ініціатив, які викликають дратування Москви (стрімке розширення НАТО, розміщення елементів ПРО у Європі), та проведитиме лінію на вибіркове співробітництво в окремих сферах.

До переліку таких сфер можна віднести врегулювання проблеми ядерних програм Ірану та Північної Кореї, нерозповсюдження зброї масового знищення, ядерне роззброєння, боротьба з міжнародним тероризмом.

***Перемога Б.Обами
була сприйнята в
Москві зі стриманим
оптимізмом***

***Б.Обама зменшить
градус напруги у
російсько-
американських
відносинах***

Обґрунтуванням для певних корективів в політиці щодо Росії слугуватиме необхідність концентрації зусиль та ресурсів на досягненні заявлених пріоритетних цілей та бажання заручитися підтримкою європейських союзників у їх досягненні. Саме тому питання розміщення третього позиційного району американської ПРО у Східній Європі не розглядатиметься новою адміністрацією в якості пріоритетного. Використовуючи технічну недосконалість та економічну затратність цього проекту, а також нещодавню зміну розстановки політичних сил у Чехії скоріш за все Б.Обама відкладе його реалізацію на пізніший термін.

Прогнозується певне зміщення фокусу уваги в бік Азії та Африки

У тому, що стосується інших регіонів світу, прогнозується певне зміщення фокусу уваги нової американської адміністрації в бік Азії та Африки. Це корелюватиметься з комплексним баченням Б.Обамою загроз національній безпеці, яке ґрунтується на усвідомленні глибокої взаємозалежності між країнами та зв'язку між різними світовими процесами, а також необхідністю на них реагувати. Про це зокрема свідчать заявлені Б.Обамою наміри подвоїти обсяги американської допомоги країнам, що розвиваються (до 50 млрд. дол. до 2012 р.), а також його заявлене бажання протягом першого року президентства об'їхати з візитами ключові мусульманські країни з метою покращення взаєморозуміння між США та мусульманським світом.

У тому, що стосується наслідків обрання президентом США Б.Обама для українсько-американських відносин, то тут не слід очікувати будь-яких кардинальних змін. Як вже зазначалось вище, перші рік-півтора пріоритетом у діяльності нової адміністрації будуть внутрішньополітичні питання, пов'язані з подоланням економічної кризи та розв'язанням сукупності соціально-економічних проблем, успадкованих від попередньої адміністрації. Це не означає звичайно повернення Америки до ізоляціонізму, але обумовлюватиме зосередження уваги на низці ключових напрямів.

В українсько-американських відносинах не слід очікувати кардинальних змін

У зовнішньополітичній сфері зусилля концентруватимуться на визначених пріоритетних напрямках (Ірак, Афганістан, Іран, взаємодія із союзниками), до яких Україна не належить. У свою чергу, налагодження ефективної взаємодії із союзниками вимагатиме пониження градусу напруги у відносинах між США та Росією. А оскільки Україна завжди розглядалась Вашингтоном переважно як інструмент впливу на Росію, то можна очікувати закономірного зниження інтересу нової адміністрації до неї. В такому контексті Україні не слід розраховувати на таку ж енергійну підтримку Вашингтоном її євроатлантичних прагнень, яку надавала попередня республіканська адміністрація.

В той же час, нова розстановка акцентів в американській зовнішній політиці зменшить вразливість становища України у протистоянні між Москвою та Вашингтоном завдяки прогнозованому спаду напруги у відносинах між її двома ключовими стратегічними партнерами, а також створить більш сприятливі умови для деідеологізації та прагматизації українсько-американських відносин, їх переорієнтації на конкретні економічні та інвестиційні проекти.